

Građanstvo je zabrinuto za svoja deponirana sredstva. Domaće banke im se ne čine više sigurnim. **Stanovništvo se okreće “stranim” bankama.** Reklamni slogani već ističu “moguća neugodna iznenađenja” što bi trebalo prevesti kao: mi smo sigurni i povjerite nam svoja mukom stečena sredstva. I odista “strane” banke značajno povećavaju svoje učešće u prikupljenim sredstvima od stanovništva, kao i preostali dio još uvijek učinkovite privrede, dakle, povećavaju učešće u pasivi konsolidirane bilance poslovnih banaka. Ovo znači da manje učinkovit dio privrede ostaje “domaćim” bankama. Pridoda li se tome i “rasprodaja” domaćih, do jučer vodećih i za privredu temeljnih, poslovnih banaka, namaće se pitanje da li Hrvatska može iz sadašnje krize sa prisutnom vlasničkom strukturom poslovnih banaka. Drugim riječima, kako je moguće uključiti “strane” banke u rješavanju krize kada su banke internacionalizirane i funkcioniraju sukladno globalnoj filozofiji? Da li su se ponovo pojavili katastrofičari koji inzistiraju na preispitivanju mogućih politika banaka (općenito) pa i “stranih” banaka (posebno) u uvjetima kada je rizik ulaganja objektivno za te “strane” banke isuviše velik. Treba biti odista površan i ne primjetiti činjenicu da je četiri od pet velikih hrvatskih banaka prodano stranim bankama. One su sanirane a portfelj im je “očišćen”. Naime, kao što je znano prodane su: Privredna, Riječka, Splitska i Osječka banka. Revizije prodanih banaka se traže, ostaje kada će se one i učiniti. Jedino je Zagrebačka banka još autonomna (nacionalna). Do kada će ona ostati nacionalna?

Da li će se pred zagrebačku banku postaviti dilema: propasti ili se povezati sa nekom inozemnom bankom.

Ovo pitanje nije bez utemeljenosti. I tada, u tim i takvim uvjetima, napis u novinama ističe stav vjerovnika da Gradska banka, koja je u stečaju, ipak treba ići u preustroj. Ovo je nešto novo! Što se je to dogodilo? Da li je to “slučajna” novinarska greška ili se, pak, radi o novim vjetrovima. Odmah pitanja lete: tko će namiriti štetu i biti odgovoran ako banka uspije u preustroju; što će biti sa preostalim financijskim institucijama koje su u stečaju; kako je sada preustoj moguć kada je privredna kriza danas veća nego je to bila jučer; da li se radi o spoznaji da stečaj banke znači neuporedivo više štete nego njezina sanacija; da li smo se uplašili nakon utrošenih pedesetak milijardi kuna u neuspjelu sanaciju; bojimo li se novog domino efekta? U lipnju 1999. godine sam ustvrdio da nije validna odluka o stečaju neke banke temeljena na mikroekonomskim učincima već je relevantna makroekonomska cost - benefit analiza. Taj moj stav je ostao uglavnom neprimjećen od strane monetarnih vlasti.

Podimo redom. Kakvi su ekonomski, posebno monetarni, uvjeti vladali u Hrvatskoj od Antiinflacijskog programa?

4. listopada, kao što znamo, marka je izjednačena sa četiri četvorke. Do današnjeg dana taj odnos prema njemačkoj marci nije dostignut. Izvoz stagnira i jedino se uvoz povećava koliko mu to prodaja obiteljskog srebra dopušta. Preostali se dio uvoza ostvaruje zaduženjem u inozemstvu. Država povećava svoj udio u finalnoj raspodjeli društvenog proizvoda. Nacionalni proizvod nije dostatan da se izvrši prosta reprodukcija. **Svi koji mogu uvoziti i osiguravati uvozu poziciju u procesu reprodukcije postaju uspješni.**

Ostali, posebice tradicionalni izvoznici trpe gubitke. Tečaj kao kriterij troška po jedinici postaje za većinu nedostižan cilj. Gubici završavaju u nelikvidnosti koja se potom seli u banke. Nekad atraktivni komitenti postaju “neželjena čeljad” i ukoliko ih se poslovne banke ne rješe komitenti i

banke završavaju u stečaju. Proces reprodukcije “metastazira”. Terapije nema ostaje samo kirurgija što znači “odstranjivanje bolesnog tkiva”. Ne želi se priznati da uspjeh operacije nije bitan ako pacijent umre. Nova Vlast nastavlja prethodnu politiku smog produbljuje krizu. Nema preciznijih analiza koje bi ukazale kada može nastupiti mogući slom odnosno koliki je kapital potreban da bi se izašlo iz krize.

Što se je događalo u proteklom vremenu na području monetarne politike? Prethodno smo istaknuli da je bankarski sustav internacionaliziran. Ovo je stanje ocjenjeno, od monetarnih vlasti, kao pozitivno postignuće sa perspektivom daljnje ubrzane internacionalizacije (čiji smo upravo svjedoci). **To što niti jedna druga grana privredne aktivnosti u hrvatskoj nije internacionalizirana niti približno u mjeri kao što je to učinjeno sa hrvatskim bankama nikoga očito ne zabrinjava.**

Znači li prisutna globalizacija zapravo ubrzano uključivanje u svjetsku privredu in totum, pitanje je na koje je moguće dati samo negativan odgovor. Svjetski kapital ima svoja pravila igre i nerazvijene zemlje uglavnom samo kratkoročno mogu poštivati te kriterije. Što će biti sutra nije nevažno pitanje već je pitanje svih pitanja.

O tome što se je događalo u proteklom vremenu pokušat ćemo ilustrirati prateći odnos primarnog novca, novčane mase i konsolidirane bilance poslovnih banaka (od Antiinflacijskog programa) kako slijedi:

Tablica -						
Godina	Primarni novac	Novčana masa	Konsolidirane bilance	(1-3)x100 a milijunima kuna	većni indeksi	(2-3)x100 a milijunima kuna
1993	2.249	3.789	47.332	4,75		7,84
1994	4.714	6.987	54.630	8,63	182	12,81
1995	6.744	8.503	62.654	10,76	125	13,57
1996	8.770	11.495	67.483	13,00	121	17,03
1997	10.346	13.849	85.309	12,13	93	16,23
1998	9.954	13.615	93.326	10,67	88	14,59
1999	10.310	13.966	93.252	11,06	104	14,98
2000.	9.530	12.379	95.015	10,03	91	13,03

Izvor: Bilten br. 47., HNB, ožujak 2000., str. 26. i 31.

Napomena:

Primarni novac čine gotov novac izvan banaka, novčana sredstva blagajni banaka, depoziti banaka kod HNB, depoziti ostalih bankarskih institucija kod HNB i depoziti ostalih domaćih sektora kod HNB.

Novčana masa je suma gotovog novca izvan banaka, depozita ostalih bankarskih institucija kod HNB, depozita ostalih domaćih sektora kod HNB i depozitnog novca kod poslovnih banaka.

Primarni novac i novčana masa - “opslužitelj” konsolidirane bilance - svoju najveću vrijednost su dostigli 1996. godine kada je kunu konsolidirane bilance opsluživalo 13 lipa primarnog novca odnosno 17,03 lipe novčane mase. Razdoblje koje je prethodilo zapravo je vrijeme remonetizacije. Naime, kao što je znano nakon hiperinflacije količina novca je nedostatna da se

opsluži proces reprodukcije. Ovo je rezultat, kao što je poznato, smanjenja brzine opticaja novca zbog "skoka" preferencije likvidnosti. Da li je 13 lipa odnosno 17,03 lipa po kuni bilance bilo više nego što je bilo potrebno valjalo bi istražiti. U svakom slučaju ostaje činjenica da nakon 1996. godine monetarna vlast relativno smanjuje iznos primarnog novca odnosno novčane mase u 1997. godini da bi, potom, u 1998. godini monetarna vlast i apsolutno smanjila iznos primarnog novca i novčane mase. U 1999. godini količina primarnog novca se povećava ali valja ukazati da to povećanje nije dostatno da iznos primarnog novca dostigne nivo koji je imao 1997. godine. Novčana je masa u 1999. godini bila za 1% veća od njezine veličine u 1997. godini. I tada u mjesec dana (siječanj 2000. godine) dolazi do smanjenja primarnog novca za gotovo 800 milijuna ili 9%, novčane mase 1.587 milijuna ili 13% respektivno. O kakvom smanjenju je riječ vidi se ako ovo smanjenje "dignemo" na godišnju razinu: ako bi se nastavila politika iz siječnja tada bi na kraju godine primarni novac iznosio svega 36% primarnog novca iz 1999. godine dok bi novčana masa iznosila svega 23% respektivno. Ukoliko se "snadbjevenost" bilance primarnim novcem promatra od 1996. godine do siječnja 2000. godine vidljivo je da se količina primarnog novca povećala za 760 milijuna ili 9%. Odgovarajuća vrijednost za novčanu masu je povećanje za 884 milijuna ili 8%. Vrijednost konsolidirane bilance se je u isto vrijeme povećala za 27.532 milijuna kuna ili 41%. Prema tome, **"snadbjevenost" konsolidirane bilance se je od 1996. godine kod primarnog novca i novčane mase smanjila za gotovo 23%.**

U analizi nije uključena inflacija što znači da iznesene podatke valja za istu korigirati. Ovakvu monetarnu politiku odista možemo smatrati "tvrdom" monetarnom politikom.

Ima li se u vidu linearna obavezna rezerva, koja je okoštala "inflatornu bilancu" što se vidi u ročnoj strukturi pasive bilance poslovnih banaka, kao i ovisnost o tečaju kune jasno je da je monetarna politika bitan dio politike koja je uzrokovala progresivni rast nelikvidnosti. Naime, stvaranje i poništavanje novca nije bilo određeno potrebama likvidnosti privrede (kako bi se monetarna politika morala ponašati) već je bilo određeno kupnjom/prodajom deviza pri čemu je tečaj, ipak bio, zadat. Ukažimo samo na 1998. godinu kada je uveden porez na dodanu vrijednost. Kao što je znano, porez na dodanu vrijednost je imao značajne fiskalne učinke što je rezultiralo, na žalost, rebalanskom budžeta. Dakle, **u godini kada je uveden porez na zalihe - koji je istisnuo preko 7 milijardi kuna poreznim obveznicima - primarni novac se je smanjio. Smanjila se je i novčana masa.**

dalje, preferiraju se dužnici na štetu vjerovnika.

U 1999. godini smanjeni su plasmani privredi, a trebali su se povećati

, sa 41 na 35 milijardi kuna . Ovom komentar nije potreban iako je jasnije kako je nelikvidnost polako ali sigurno "ušla" u domaće banke, odnosno kako su one odgovorile na izazov zvana nelikvidnost. Što su banke bile manje po veličini bilance i više domaće (senzibilne na privredne probleme) to su bivale sve ranjivije. Istočna Slavnoja je tragičan primjer u svakom pogledu.

Mogućnost upravljanja ukupnim odnosno marginalnim troškovima sintetički je izraz u kojem se hrvatsko bankarstvo nalazi ili će se vrlo brzo naći. S jedne strane, banke kao trgovačka društva imaju jasno definiran cilj, s druge, pak, strane, banke su bitan dio reprodukcije i od njihove aktivnosti izravno ovisi uspjeh odnosno učinak nacioanalne ekonomije. Ovaj antagonizam je prividan. Naime, kao što to možemo lijepo vidjeti "strane" banke sasvim precizno provode određenu politiku. Ovo je sasvim jasno i razumljivo jer banke moraju vršiti svoju javnu funkciju koja jest primarna. Profit koji se ostvaruje u kratkom roku ipak je sekundarno pitanje. Stoga je i bilo moguće zaključiti da ocjena: da li ili ne treba banka ići u stečaja nije validna temeljem

mikroekonomskog pristupa. Kada ukazujemo na odnos fiksnih i varijabilnih troškova smatramo da nacionalne banke moraju pokriti svoje ukupne troškove. Za razliku od njih "strane" banke mogu, u kratkom roku, funkcionirati i ne pokrivajući svoje troškove. Promatrajući konsolidiranu bilancu poslovnih banaka vidljivo je da se banke suzdržavaju u plasmanima privredi iako je kreditna podrška *conditio sine qua non* rješenja krize. Aktivnost banaka u 1999. godini usmjerena je u pravcu financiranja države što dodatno usložnjava i onako složene odnose. 2000. godina za sada ne pokazuje promjene. Pored toga valja imati u vidu i činjenicu da je bonitet "stranih" banaka veći od boniteta hrvatske države, pa samim tim i domaćih banaka, što izravno omogućuje stvaranje nove "inozemne" oligopolne strukture nedostižne domaćim bankama. Tehničku i tehnološku nadmoćnost tek uzgredno spominjemo. Iznijeto ukazuje na svekoliku dramu u kojoj se nalazi hrvatska privreda.

Koncepcija i strategija razvoja na žalost još uvijek ne postoji. Jasno je da **ne postojanje domaćih banaka imperativno zahtjeva traženja rješenja kako bi se "strane" banke izravno uključile u financiranje razvoja.**

Naime, kao što je poznato, opadajuća je krivulja efikasnosti. Svi u procesu reprodukcije djeluju na reprodukciju želeći poboljšati svoj položaj. Ovo u slučaju Hrvatske znači visoke troškove što znači da će se brzo "iscrpiti" interes "stranih" banaka za investiranje odnosno za kreditiranje bez garancije države. Valjalo bi analizirati dosadašnje plasmane "stranih" banaka. Značaj i uloga centralne banke u tome je odlučujuća. Domaća privredna struktura je zaostala i objektivno "strane" banke nemaju interesa za tu i takvu privrednu strukturu. Da li se hrvatske banke i hrvatska država, u privrednoj situaciji koju danas imamo, mogu i smiju prepustiti sudbinu hrvatskih tvrtki tržišnom mehanizmu kao takvom? Što će ostati od hrvatske države kada proizvodne tvrtke odu u stečaj. Odgovor je poznat. Glasaci su glasovali za demokratske promjene i za bolju budućnost. Za sada te budućnosti na žalost nema.

Stvaranje nove nacionalne banke koja bi provodila koncepciju i strategiju razvoja vjerojatno će se pojaviti kao jedino realno rješenje. Ostaje da se ispita kako bi tu banku trebalo dizajnirati kako bi se njezinom potporom ostvario potreban razvoj. Problemi su višedimenzionalni i vjerojatno će trebati puno sredstava, upornosti i mudrosti da se realizira koncepcija i strategija razvoja a da to ne rezultira negativnim odnosom "stranih" banaka. Problem nije moguće i ne smije se podcijeniti.

Odnos profitne i kamatne stope u dugom roku kazuje da je kamatna stopa tek dio novostvorene vrijednosti i nikako ne vrijedi obrt. Ovo znači redefiniranje cjelokupne politike. Monetarna svakako mora slijediti obrazac nacionalnog razvoja. U protivnom **zašto ne uvesti Euro i napustiti monetarnu suverenost.**

Drugim riječima, politika koju danas imamo ukazuje da je nužno uvesti Euro što bi smanjilo valutni rizik koji dnevno raste. Iznijeto zahtjeva analizu odmah te jasno određenje o monetarnoj suverenosti hrvatske države.

Nerazvijene zemlje moraju prihvatiti MMF, Međunarodnu banku, WTO kako bi ostali u okviru svjetskog poretka jer "ispadanje" znači produbljivanje razlike u nerazvijenosti. Beskriterijalni pristup tim i prema tim institucijama imat će iste posljedice, sa iluzijom, da smo dio svjetskog poretka iako to nismo.

Može li se očekivati podrška poslovnih banaka predstojećem izlasku iz krize

Autor Guste Santini

Nedjelja, 30 Travanj 2000 12:49

Zagreb, travanj 2000.